

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

I. УСТАВНИ ОСНОВ ЗА ДОНОШЕЊЕ ЗАКОНА

Уставни основ за доношење овог закона садржан је у одредбама члана 97. тач. 2. и 16. Устава Републике Србије, којим је предвиђено да Република Србија, између осталог, уређује и обезбеђује остваривање и заштиту слобода и права грађана, као и да уређује и обезбеђује организацију, надлежност и рад републичких органа.

Права детета и њихово поштовање као битна карактеристика сваке демократске државе, јасно су изражена и у члану 66. Устава Републике Србије, у којем је истакнуто да мајка и дете имају посебну заштиту те да посебну заштиту имају деца о којој се родитељи не старају и деца која су ометена у психичком или физичком развоју.

II. РАЗЛОЗИ ЗА ДОНОШЕЊЕ ЗАКОНА

Конвенција о правима детета усвојена је у Уједињеним Нацијама 20. новембра 1989. године (Резолуција бр. А744/736) и ступила је на снагу 1990. године, а ратификовале су је скоро све чланице Уједињених Нација. Ову Конвенцију Југославија је ратификовала 1990. године.

Чланом 4. Конвенције о правима детета прописано је да ће стране уговорнице предузети све потребне законодавне, административне и остале мере за остваривање дечијих права признатих у Конвенцији, а Препоруком Парламентарне скупштине Савета Европе 1460 (2000) тражи се оснивање посебног тела за заштиту и промоцију дечијих права.

Иако је први дечији омбудсман основан у Норвешкој законом број 5 из 1981. године, управо је изгласавање Конвенције о правима детета охрабрило многе државе да оснују институцију дечијег омбудсмана. Канцеларије дечијих омбудсмана широм света постале су део широког покрета за признавање дечијих права и бољу примену међународних конвенција о том питању. До данас су основане канцеларије омбудсмана у Аустрији, Белгији, Данској, Француској, Финској, Ирској, Исланду, Италији, Литви, Македонији, Мађарској, Норвешкој, Португалији, Румунији, Русији, Северној Ирској, Шпанији, Шведској, Велсу, Хрватској, Израелу, и у неким земљама Северне и Јужне Америке, у Јужноафричкој републици, Аустралији и у Новом Зеланду.

Године 1997. успостављена је Европска мрежа омбудсмана за децу (ENOC) с циљем подстицања потпуне примене Конвенције о правима детета, међусобне размене информација, заједничког приступа и стратегија у корист добробити деце, као и заједничког деловања са циљем обезбеђивања позитивних националних политика за децу.

Основни циљ независне институције за заштиту дечијих права је, промоција и заштита дечијих права. Ова институција настојаће да деца постану значајан политички и друштвени приоритет и то вршењем утицаја на

представнике парламентарне и извршне власти да приликом доношења одлука уважавају права деце, као и осигуравањем ефикасне заштите деце у случају угрожавања њихових права. Основни принцип деловања Заштитника права детета је заснован на промоцији и заштити права детета, како међу одраслима тако и међу децом.

Доношењем овог закона Република Србија испуњава и једну од својих међународних обавеза које произилазе из чланства у Савету Европе.

III. ОБЈАШЊЕЊЕ ОСНОВНИХ ПРАВНИХ ИНСТИТУТА И ПОЈЕДИНИХ РЕШЕЊА

1. Основне одредбе

Предложена законска решења опредељују се за назив „Заштитник права детета“ као назив институције која се установљава, полазећи од тога да овај назив одговара изворном значењу шведског појма „омбудсман“, а да је, са друге стране, примерен као назив институције националног законодавства. Заштитник права детета је и адекватан назива за институцију која је, пре свега, намењена свој деци.

Што се тиче садржине основних одредаба, њима се установљава институција Заштитника права детета чија је улога, у складу са међународним стандардима, да штити и промовише дечија права. Неспорно је да права немају смисла ако се за њих не зна или их нико не разуме, па је ширење знања о правима деце интегрални део процеса њихове друштвене партиципације.

Деци мора бити омогућена ефикасна заштита у случају угрожености њихових права, а један од основних задатака Заштитника права детета је праћење доступности и ефикасности постојећих процедура за њихову заштиту. Кроз предложена законска решења прецизно се уређује надлежност Заштитника права детета као и ко се под појмом дете подразумева у смислу овог закона.

Предложеним основним одредбама такође је, на општи начин, истакнут положај Заштитника права детета, чија се улога у друштву може остварити само ако је Заштитник права детета независан и самосталан у свом раду и ако је заштићен од политичких и сваких других утицаја.

Предложена могућност да се послови Заштитника права детета могу обављати и у канцеларијама ван његовог седишта у Београду, има за циљ да створи правни основ да се ова институција приближи пре свега деци, тиме што би им и фактички била доступнија месту у коме живе и у коме, највећим делом, и остварују своја права. Истовремено, имајући у виду да се ради о институцији која тек треба да заживи и нађе своје адекватно место у друштву, предлаже се да одлуку о образовању канцеларија ван седишта доноси Заштитник права детета и то кроз општи акт о организацији.

2. Надлежност

Основна надлежност Заштитника права детета је да прати усклађеност закона и других прописа у Републици Србији који се односе на заштиту права деце са одредбама Устава Републике Србије, Конвенције Уједињених нација о правима детета и других међународних докумената који се односе на заштиту

права и интереса деце. Он је, такође, овлашћен да прати извршавање обавеза Републике Србије које произлазе из Конвенције Уједињених нација о правима детета и других међународних докумената који се односе на заштиту права и интереса деце, да прати примену свих прописа који се односе на заштиту права деце, да прати повреде појединачних права деце, да се залаже за заштиту и промоцију права деце са посебним потребама, да предлаже предузимање мера за изградњу целовитог система заштите и промоције права деце као и за спречавање штетних поступања која угрожавају права и интересе деце. Његова обавеза је и да периодично подноси извештаје Народној скупштини о својим активностима, али и да обавештава јавност о стању права деце у нашој земљи.

Заштитник права детета овлашћен је да свим органима државне управе, општинским, односно градским управама, предузећима и јавним службама као и другим правним и физичким лицима која обављају послове у вези са децом, предлаже предузимање мера за спречавање штетних поступања која угрожавају права и интересе деце, да упозори на неправилности, као и да захтева и да добије извештаје о предузетим мерама. Ако органи и лица која обављају послове у вези са децом не поступи у прописаном року према захтеву Заштитника права детета, он има право да о томе обавести државни орган управе који обавља надзор над њиховим радом, као и Владу за случај да ни надлежни надзорни орган не предузме неопходне мере за отклањање неправилности.

Заштитник права детета има право приступа у све просторије и увид у начин остваривања бриге о деци која бораве или су привремено смештена код физичких или правних лица као и у просторије у којима бораве деца која су лишена слободе, на основу посебних прописа. О обављеном увиду Заштитник права детета саставља извештај који доставља и органу који обавља надзор над радом установе, односно физичког лица код кога дете борави.

Сви органи државне управе и локалне самоуправе, као и сва правна и физичка лица која обављају послове који су у вези са децом, дужни су да Заштитнику права детета омогуће увид у све податке, информације и акте који се односе на права и заштиту деце, без обзира на степен њихове тајности.

Поред основне функције праћења стања заштите дечијих права, Заштитник права детета има још две битне надлежности. Једна је право законодавне иницијативе, а друга, право на покретање поступка за оцену уставности и законитости свих општих аката којима се уређују питања која се односе на права деце.

Заштитник права детета је одговоран за промоцију и доследну примену члана 12. Конвенције о правима детета која државама потписницама налаже да деци осигурају право на слободно изражавање својих ставова у свим стварима које се на њих односе, као и да их уважи у складу са узрастом и зрелошћу детета. Заштитник права детета је, с тим у вези, овлашћен да прати примену одредаба Породичног закона које се односе на права деце уопште, а посебно на партиципацију у поступцима у којима се одлучује о њиховим правима (члан 65. Породичног закона).

Посебно је значајно да Заштитник права детета буде доступан деци, да им буде познат и да их упознаје са садржајем свога рада. Деца морају знати да институција за заштиту њихових права постоји, која је њена функција, и како могу постићи да та институција заиста представља и штити њихове интересе. Заштитник права детета за свој рад мора бити одговоран пре свега деци, извештавајући их о свом раду на њима примерен начин.

3. Поступак

У односу на уређивање питања поступка, стандарди упућују да треба обезбедити приступачност ове институције свој деци, што подразумева да поступак за обраћање Заштитнику права детета треба да буде што је могуће једноставнији и да обраћање Заштитнику права детета не сме изискивати никакве трошкове. Правило је, што се предложеним одредбама и експлицитно наводи, да свако има право да се обрати Заштитнику права детета и да тражи његову интервенцију како би се права деце у нашој земљи доследно поштовала и ефикасно заштитила.

Поступак који Заштитник права детета води не окончава се одлуком у формалноправном смислу. Ако након утврђивања свих релевантних чињеница дође до закључка да у раду са децом или у активностима које су у вези са децом није било недостатака, Заштитник права детета ће о томе обавестити подносиоца притужбе, а ако утврди да су постојали недостаци, упутиће надлежном органу, установи или појединцу препоруку о томе како да уочени недостатак отклони.

Следеће опште правило везано за ову институцију је јавност њеног рада. Не само да обраћањем јавности Заштитник права детета врши утицај на све који се баве заштитом права и интереса деце у нашој земљи, већ извештавањем Народне скупштине и објављивањем тих извештаја чини доступним јавности податке о предузетим активностима и о укупном стању дечијих права и на основу тога даје предлоге у правцу побољшања положаја деце.

4. Избор и престанак функције

Једно од основних правила када је реч о овој институцији је да се поступком избора, правним положајем лица које је носилац функције у институцији и поступком и разлозима за престанак функције обезбеди максимална независност, самосталност, политичка неутралност и тиме ауторитативност лица коме је поверено да се стара о заштити права деце. Ово пре свега из разлога што, као што је већ речено, Заштитник права детета нема овлашћења да доноси правно обавезујуће одлуке, већ његов утицај на исправљање учињених повреда права или превентивно деловање на органе да повреде не чине, произлази из ауторитета који у друштву ужива личност која обавља ову функцију.

Предложени начин утврђивања предлога за избор Заштитника права детета, односно, доследно томе, за његово разрешење, а о коме се Народна скупштина изјашњава, обезбеђује да Заштитник права детета буде изабран вољом већине народних посланика. Предлаже се да овлашћени предлагач за избор Заштитника права детета буде одбор надлежан за права детета.

Посебан значај имају предложене одредбе о политичкој неутралности Заштитника права детета и о неспојивости ове функције са било којом другом јавном функцијом, професионалном делатношћу или обављањем друге дужности или посла који би могао утицати на његову самосталност и независност.

Полазећи од тога, али и од потребе да се обезбеди ефикасно обављање послова, предлаже се да Заштитник права детета има два заменика, који му помажу у обављању Законом утврђених надлежности.

Што се тиче престанка функције Заштитника права детета (и његових заменика) предложене одредбе су такође у складу са очувањем независности и самосталности овог органа.

5. Плата

Користећи примере из упоредноправне праксе предлаже се да параметар за одређивање плате Заштитника права детета и његових заменика буде плата председника, односно судије Уставног суда, што је примерено, како са становишта функције и послова које обављају, тако и са становишта ограниченог броја носилаца функције.

6. Стручна служба

Као и сваки функционер који руководи органом државне управе, Заштитник права детета, у складу са општим прописима, доноси акт о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у стручној служби, која се образује за вршење стручних и административних послова. Сходно томе, Заштитник права детета самостално одлучује о пријему у радни однос запослених у стручној служби. На све запослене у стручној служби примењују се одредбе закона којим се уређују права и дужности државних службеника и поједина права и дужности намештеника.

IV. ПРОЦЕНА ИЗНОСА ФИНАНСИЈСКИХ СРЕДСТАВА ПОТРЕБНИХ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ЗАКОНА

За примену члана 32. Закона о заштитнику права детета потребна су средства на годишњем нивоу од укупно 10.360.000,00 динара, и то:

- 1) плата Заштитника права детета у износу од 3.900.000,00 динара на годишњем нивоу (нето зарада процењена на 190.000,00 динара, увећана за процењен раст трошкова живота и прописане порезе и доприносе) и
- 2) плате два заменика Заштитника права детета у износу од 6.460.000,00 динара на годишњем нивоу (нето зарада процењена на 160.000,00 динара, увећана за процењени раст трошкова живота и прописане порезе и доприносе).

Укупна потребна средства планирана су Предлогом финансијског плана за 2008. годину, за функцију 040 – Породица и деца, на економској класификацији 423 – Стручне услуге.

Стога за примену овог закона није потребно обезбеђивати додатна средства у буџету Републике Србије.